

ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В ПЕРЕХІДНИХ ЕКОНОМІКАХ

Автори статті намагаються емпірично оцінити показники економічного зростання в перехідних економіках, використовуючи панельні дані. Середній індекс різних компонентів реформ виявився значущим для різних специфікацій, тоді як окремі компоненти реформ значущими не виявилися, підтверджуючи ідею щодо необхідності комплексності реформ. Хоча цінова лібералізація через свою короткостроковість негативно вплинула на ВВП, а отже, на економічне зростання, лібералізація зовнішньоекономічної активності, виражена як частка експорту в ВВП, має позитивний ефект.

Вступ

Відмінності перебігу реформ у різних перехідних економіках породжують дебати серед економістів щодо чинників успішності чи невдачі економічних перетворень, що ними виступають: вихідні умови, послідовність, вчасність та відповідність економічних реформ, зовнішні впливи.

Коли з деяких питань економістам уже вдалося досягти консенсусу, як, наприклад, щодо виняткової важливості інституціональних змін для забезпечення сталого економічного зростання, то з таких питань, як важливість певних компонентів реформ, їх вчасність та поєднаність, спільної думки ще немає.

У статті розглянуто існуючі емпіричні оцінки показників економічного зростання в перехідних економіках та зроблено спробу власної

емпіричної оцінки впливу інституційних змін на економічне зростання в перехідних економіках, базуючись на оцінках ЄБРР щодо прогресу реформ та макроекономічній статистиці Світового банку.

Економічне зростання в перехідних економіках

На початку 1990-х років перед країнами постпланової економіки постало складне завдання - досягти високих стандартів життя шляхом ініціювання економічного зростання. Відомо дві основні стратегії щодо ринкових реформ, а отже, і відновлення сталого економічного зростання для перехідних економік. Перша стратегія, відома як «вашингтонський консенсус» або «ринковий фундаменталізм»¹, полягає в швидкості та комплексності реформ.

¹ Також відомі такі назви, як «big-bang», «cold turkey».

Друга стратегія, що називається «еволюційно-інституційною», спрямована переважно на вчасність реформ, їх послідовність та комплементарність, а також повільність. Аналіз даних підходів зробив Stiglitz [12].

Мабуть, одним із перших емпіричних досліджень, присвячених економетричному підтвердженню наявності зв'язку між економічним зростанням та економічними реформами, була праця de Melo, Denizer and Gelb [3], в якій було виведено кумулятивний індекс лібералізації (*CLT*) та оцінено модель, де залежною змінною є середнє реальне зростання ВВП (*AVGR*) і незалежними - (*CLI*) та дохід на душу населення (*PCY*) й штучна змінна (*RT*), що відображає існування серйозних політичних конфліктів (наведені нижче результати, а також усі подальші отримано в пакеті E-views).

<i>AVGR</i>	-9.1	+2.6 <i>CLI</i>	-0.54 <i>PCY</i>	-6.5 <i>RT</i>	Adjusted $R_2 = 0.65$
/-statistics	(-5.4)	(4.7)	(-1.9)	(-4.8)	Number of observations = 26

Як бачимо, це дослідження виявило позитивну залежність між індексом лібералізації (який часто також використовують як змінну, що пояснює швидкість реформ) та економічним зростанням.

З оглядової літератури (Heybey and Murrell, [9]) щодо емпіричних досліджень економічного зростання впливають такі застереження:

- хоча економічні реформи впливають на економічне зростання, економічне зростання також може впливати на хід економічних реформ, тобто існує взаємна залежність, що ускладнює економетричне моделювання;
- крім того, результати побудови таких моделей часто можуть бути спотвореними внаслідок відсутності змінної, що пояснювала б відмінності між країнами у вихідних умовах.

Подібне дослідження було зроблено також Aslund, Boone and Johnson [1], які намагались знайти зв'язок між лібералізацією та економічним зростанням. Залежною змінною в них була відсоткова змінна ВВП (*% OUT*) з 1889 по 1995 рік, а незалежними - кумулятивний індекс лібералізації (*CLI*), штучна змінна щодо рубленої зони (*RUBLE*) та штучна змінна щодо наявності військових конфліктів (*WAR*). Отримано такі результати:

<i>% OUT</i>	0.84	+0.0 <i>CLI</i>	-0.32 <i>RUBLE</i>	-0.19 <i>WAR</i>	Adjusted $R_2 = 0.74$
/-statistics	6.46	0.0	-4.0	-3.17	Number of observations = 24

Дослідники дійшли висновку, що неможливо знайти стійкі значущі оцінки кореляції між зростанням та будь-яким виміром реформ. Однак Heybey та Murrell [9] коментують такі висновки як безпідставні, аргументуючи, що в регресії не представлено жодної змінної, яка б репрезентувала «вимір реформ».

Ще одним дослідженням, в якому намагались знайти емпіричне підтвердження зв'язку між лібералізацією та зростанням, було дослідження Sachs and Woo [10]. Залежною змінною слугували середні річні темпи зростання в 1989-1995 рр. (*AVGGR*), незалежними змінними були логарифм доходу за 1989 р. (*LINC*) та індекс реформ, запропонований ЄБРР [4]. Отримано такі результати:

<i>AVGGR</i>	-0.024	-0.029 <i>LINC</i>	+0.007 <i>RINDX</i>	Adjusted $R_2 = 0.35$
/-statistics	-0.13	-1.07	3.43	Number of observations = 25

Ці результати також ставляться під сумнів у праці Heybey and Murrell [9], оскільки природа індексу ЄБРР, що показує переважно статичний стан, а не змінну, не дозволяє робити висновки про існування позитивної кореляції. Також вказується на відсутність змінної, яка презентувала б вихідні умови та враховувала різницю між країнами ЦСЄ та колишнього СРСР.

Fischer, Sahay and Vegh [6] оцінювали панельні дані для 25 країн ЦСЄ та колишнього СРСР за період з 1992 по 1994 р. Залежною змінною були річні темпи зростання ВВП, а незалежними - кумулятивний індекс лібералізації (*CLF*), штучна змінна щодо фіксованості обмінного курсу (*FIXED*) та бюджетного дефіциту (*FISCAL*) й штучна змінна для кожної країни. Результати такі:

<i>AVGGR</i>	7.42 <i>CLI</i>	+11.35 <i>FIXED</i>	+0.3 <i>FISCAL</i>	Adjusted $R_2 = 0.55$
(-statistics)	3.54	2.0	1.42	Number of observations = 75

Зважаючи на симультативність впливу між змінними та відсутність в моделі змінної, яка б повністю характеризувала стан реформ, автори зазначають, що результати слід розглядати як такі, що характеризують статистичні дані, і меншою мірою як відображення глибоких структурних реформ.

Ці дослідження було продовжено низкою інших авторів і підсумовано оглядовими працями - Havrylyshyn [18], Fischer & Sahay [5], Campos & Coricelli [2], World Bank [13]. Karsten Staehr [11] нещодавно зробив підсумок даних праць.

Майже всі дослідження підтверджують результати Fischer, Sahay and Vegh [6], тобто мо-

нетарна стабілізація та реформи, що змінюють структуру економіки, позитивно корелюють з економічним зростанням. В деяких працях стверджується, що лібералізація та структурні реформи дають одразу негативний ефект, тоді як в інших працях це заперечується. Негативний нетривалий вплив реформ на економічне зростання пояснюють ефектом «творчої розбудови» (creative destruction) або «дезорганізацією»:

- усі перехідні економіки мали початковий спад виробництва, навіть ті, де реформи були незначними. Тобто лише реформами не можна пояснити спад виробництва;
- традиційний аналіз факторів виробництва не відіграє ролі в поясненні економічного зростання в перехідних економіках. Зазвичай це пояснюють тим, що реорганізація планової економіки сама по собі веде до покращення ефективності, а отже, і до економічного зростання без значних змін у кількості факторів виробництва;
- вихідні умови, такі як структура економіки та рівень розвитку планової економіки, є значимими для економічного зростання. Однак початкові умови не є важливим фактором і нівелюються з плином часу.

На думку О. Гаврилишина [18], ці висновки підтверджують різноманітні емпіричні дослідження, в яких використано різні вибірки та різні контролюючі змінні. Однак, як зазначає Karsten Staehr [11], ряд важливих питань ще залишається недослідженим, насамперед:

- важливість окремих компонентів реформ;
- послідовність та просування окремих елементів реформ;
- швидкість проведення реформ.

Це можна пояснити як недостатньо чітким виміром окремих елементів реформ для різних економік, так і недосконалістю моделей, головним чином внаслідок існування статистичної кореляції між окремими елементами реформ та двостороннього впливу змінних одна на одну.

Водночас дослідники часто визнають значимість узагальненого показника реформ для пояснення економічного зростання в перехідних економіках, що може свідчити про важливість їх одночасного проведення.

Модель впливу окремих інституціональних реформ на економічне зростання

В даному дослідженні зроблено власну спробу побудувати емпіричну модель економічного зростання для перехідних економік. Метою емпіричних вправ було підтвердити чи заперечити досвід емпіричних здобутків, описаних вище. Для цього було використано новіші дані, а отже, і більші часові ряди.

Статистичні дані. Для побудови емпіричних моделей використано дані Світового банку, що публікуються в мережі (www.worldbank.org/data), а також дані ЄБРР щодо оцінок успішності проведення реформ. ЄБРР опубліковує ці оцінки щорічно в своїх «Transition Reports»¹. Ці оцінки можна поділити на три головні групи:

- індикатори лібералізації (цінова лібералізація, лібералізація торгівлі та процентних ставок);
- приватизація (приватизація великих підприємств, приватизація малих підприємств);
- реструктуризація (реструктуризація підприємств, конкурентна політика, банківська реформа та розвиток ринку цінних паперів).

Маючи панельні дані (щодо перехідних економік по роках), ми оцінювали панельні економетричні моделі з фіксованими ефектами в статистичному пакеті «Econometric Views». Вибір моделі з фіксованими ефектами базується на досвіді описаних вище досліджень. Такий вибір зазвичай пояснюється тим, що фіксовані коефіцієнти для кожної країни можуть пояснювати відмінності країн в початкових умовах. Нами було отримано цілу низку значимих результатів; деякі з них наведено в табл. 1.

Таблиця 1. Результати оцінок

Залежна змінна	Залежна змінна з лагом (–1)	LOG(AV_IND?)	LOG(P_LIB?)	LOG(EX_GS_GDP?)
LOG(GDP_CLCU?) t-статистика	0.91 43.24	0.24 5.28	-0.12 -3.47	
LOG(GDP_CLCU?) t-статистика	0.83 31.57	0.17 3.61		0.08 4.54
LOG(GDP_PC_LCU?) t-статистика	0.88 41.73	0.26 5.71	-0.13 -3.74	
LOG(GDP_PC_LCU?) t-статистика	0.86 36.90	0.24 5.71	-0.10 -2.36	0.06 3.84

Примітки: GDP_PC_LCU - значення ВВП на душу населення в постійних національних грошових одиницях; GDP_CLCU - значення ВВП країн в постійних національних грошових одиницях; P_LIB - значення оцінок ЄБРР щодо цінової лібералізації; AVJND — підраховане середнє значення оцінок ЄБРР щодо стану реформ; EX_GS_GDP — експорт товарів та послуг як відсоток від ВВП.

¹ Нами використано «Transition Report» за 1996-2002 рр.

Таблиця 2. Результати оцінки змінних, що впливають на надходження ПІІ

Залежна змінна	Вибірка	Кількість крос-секцій	Загальна кількість спостережень	Змінна	Коефіцієнт	t-статистика
LOG(FDI_N?)	1995-2002	26	171	LOG(AV_IND?)	1.105988	4.499402
				LOG(P_LIB?)	0.787189	2.362128
				LOG(GDP_CLCU?)	0.5902	2.983419

Примітки: FDI_N - чисті прямі іноземні інвестиції; GDP_PC_LCU - значення ВВП на душу населення в постійних національних грошових одиницях; GDP_CLCU - значення ВВП країн в постійних національних грошових одиницях; P_LIB - значення оцінок ЄБРР щодо цінової лібералізації; AVJND - середнє значення оцінок ЄБРР щодо стану реформ.

У перших двох моделях було використано в якості залежної змінної значення реального рівня ВВП у постійних національних грошових одиницях, незалежних змінних - оцінки індивідуальних елементів реформ та інструментальні змінні. В двох останніх моделях в якості залежної змінної використано ВВП на душу населення в постійних національних грошових одиницях. В таблиці наведено значення тільки статистичне значимих коефіцієнтів.

Включення у моделі змінних, які характеризують лише окремі компоненти реформ, не показувало їх статистичної значимості, лише змінна, що нею позначається середнє значення оцінок стану реформ (AV_IND), засвідчує сталу позитивну кореляцію між своїм зростанням та зростанням рівня ВВП. Цим підтверджується гіпотеза про те, що відновлення економічного зростання потребує комплексності проведення ринкових реформ.

У тих моделей, де змінна рівня цінової лібералізації (P_LIB) є значимою, вона має від'ємний знак, що збігається з описаними вище дослідженнями та висновками про певний негативний (але короткостроковий) вплив цінової лібералізації на економічне зростання. Хоча включення змінної рівня лібералізації зовнішньоекономічної діяльності (за ЄБРР) також не давало значущих результатів, ми спробували використати іншу змінну, що може характеризувати рівень розвитку зовнішньоекономічної діяльності, а саме - частку експорту в ВВП (EX_GS_GDP). Значимість цієї змінної може вказувати на те, що зростання експорту в цих країнах відбувається незалежно від наявності інституційних зрушень в лібералізації зовнішньоекономічної діяльності і може бути наслідком реалізації країнами свого експортного потенціалу (відповідно до гравітаційного рівняння). Тобто, доречно зробити припущення про наявність ендогенних чинників економічного зростання.

На нашу думку, заслуговують на увагу дуже цікаві результати, що розраховані за допомогою

програмного забезпечення E-views, представлені в табл. 2. Тут в якості залежної змінної використовується надходження прямих іноземних інвестицій в економіку (ПІІ), оскільки вважаємо, що ступінь успішності реформ може відображатись у довірі іноземних інвесторів до країни, а отже і в розмірах їх інвестицій у відповідну економіку. Як контрольну змінну ми застосували значення реального ВВП у постійних цінах в національній валюті, оскільки дуже часто головним чинником ПІІ в перехідну економіку є масштаб цієї економіки (а отже і її споживчого ринку).

У даному випадку змінна, що характеризує цінову лібералізацію, має набагато більше значення та вже позитивно корелює з залежною змінною. Тобто можна сказати, що іноземні інвестори є досить чутливими до цінової лібералізації (а отже, до цінових сигналів і загалом симптомів поліпшення конкурентного середовища). Також іноземні інвестори вельми чутливо реагують на загальний поступ даної країни шляхом реформ.

Висновки

Хоча за останні роки в літературі з економіки з'явилося досить багато публікацій, в яких є пояснення головних чинників економічного зростання в перехідних економіках, емпіричні тести все ще досить непевні й навіть суперечливі. Це насамперед пояснюється складностями обрахунку кількісних показників якісних змін у розвитку ринкових інституцій, незадовільним станом статистики макроекономічних показників (особливо в початкові роки трансформації) та відмінностями між країнами як у вихідних умовах, так і в стратегіях реформування економік.

Нами було емпірично перевірено гіпотезу про вплив інституційних змін на економічне зростання. Підтверджено значимий статистичний зв'язок між рівнем зростання ВВП та середнім індексом проведення реформ, який базується на щорічних оцінках окремих компо-

нентів реформ ЄБРР. Взаємозв'язок між часткою експорту в ВВП та рівнем ВВП дає нам змогу припустити наявність ендегенних чин-

ників економічного зростання, вивчення та тестування яких може бути темою подальших досліджень.

1. *Aslund A., Boone P. and Johnson S.* How to Stabilize: Lessons from Postcommunist Countries / Brookings Papers on Economic Activity.- 1996-№ 1.
1. *Campos N. & Coricelli F.* Growth in Transition: What We Know, What We Don't, and What We Should- 2002-V.90-№3,-P.45.
3. *De Melo M., Deniz C. and Gelb A.* From Plan to Market: Patterns of Transition. World Bank Policy Research Working Paper-1996.-№ 1564.
4. European Bank for Reconstruction and Development, EBRD Transition Report 1995-London, 1995.
5. *Fischer S. & Sahay R.* The Transition Economies After Ten Years / IMF Working Paper, 2000-№ 00/30.
6. *Fischer S., Sahay R. & Vegh Carlos A.* Economies in Transition: The Beginnings of Growth / AEA Papers and Proceedings- 1996.-V. 86-№2.
7. *Fischer S., Sahay R., Vegh Carlos A.* Stabilization and Growth in Transition Economies: The Early Experience / Journal of Economic Perspectives- 1996-V. 45-№ 66, Spring.
8. *Havrylyshyn O.* Recovery and Growth in Transition: A Decade of Evidence. IMF Staff Papers-2001.-V. 48, special issue.
9. *Heybey B., Murrell P.* The Relationship between Economic Growth and the Speed of Liberalization During Transition-University of Maryland, 1998.
10. *Sachs J. and Wing Thye Woo.* Understanding China's Economic Performance-Harvard University, 1997.
11. *Saehr K.* Reforms and Economic Growth in Transition Economies: Complementarity, Sequencing and Speed / BOFIT Discussion Papers-2003.-№ 1.
12. *Stiglitz J.* Whither Reform? Ten Years of Transition / Pleskovic Boris & Joseph Stiglitz (eds.)- World Bank-2001.
13. World Bank, Transition. The First Ten Years. Analysis and Lessons for Eastern Europe and the former Soviet Union-Washington, 2002.

O. Hrechenkova, V. Goloven

ESTIMATION OF ECONOMIC GROWTH IN TRANSITION ECONOMIES

The paper presents our attempts to make empirical estimations of the growth determinants in transition economies using longitudinal data. The average index of different reform components showed strong significant for different specifications, while reform components taken separately fail to be significant confirming idea of reform's complementarity. While price liberalization due to its short-term distortionary effect shows negative impact on GDP level, the liberalization of foreign economic activity proxied as share of exports in GDP shows significantly positive effect.